

KÖNYVISMERTETÉS

Wehrmedizin.

(Katonatorvostan)

E. Rebentisch (szerk.)

Urban—Schwarzenberg, 1980. München

A több mint 600 oldalas könyv nem lép fel azzal az igénnyel, hogy az orvostudomány egészét átfogja. Kifejezetten a békeidők és a háború mindennapi gyakorlatát tárgyalja, viszont messze túllép a nálunk is megszokott, kizárólag a klinikumot áttekintő katonatorvosi kiadványok körén. Ennek illusztrálására elég arra hivatkozni, hogy pl. a sebészet „csak” 90 oldalt tesz ki, a belgyógyászat még kevesebbet, viszont a kiadvány jelentős része a katonatorvos mindennapi teendőivel, pl. megelőző feladataival foglalkozik.

A gyógyító munkát tárgyaló fejezetek is elsősorban a mindennapi gyakorlat számára fontos kérdéseket tárgyalják.

Fejezetenként változóan hol külön rész foglalkozik a csapatorvos teendőivel, másutt az anyag összeállítására tükrözi, hogy a szerzők erre nagy gondot fordítottak.

Több olyan fejezetet is találunk a könyvben, melyről magyar nyelvű korszerű kiadvány nem jelent meg, illetve melyek tárgyát csak közleményekben dolgozták fel. Utóbbiakhoz lehet sorolni pl. a katonatorvostan speciális jogi kérdéseit, a sorozással foglalkozó fejezetet, vagy például a katonaegészségügyi ergonómiát és a katonatorvosi munkaegészségtant.

A kiadvány szerkesztésének szerencsés vonása, hogy nem tagozódik általános és részletes részre, ennek folytán egyforma fontosságú besorolást nyer az összes fejezet. A fejezetek egyébként jól tagoltak, a német tankönyvírói iskola hagyományait követik, és ezzel nemcsak mint monográfiát nyújtják át az olvasónak az anyagot, hanem (talán elsősorban) tananyagként szolgálnak.

Az első fejezet a *katonatorvosi élettannal* foglalkozik. Szerzője az általános élettani ismeretek közül azokat emeli ki, melyek a katonatorvos számára jelentősek lehetnek. Ilyen például a kesszonbetegség, a barotrauma, a szellemi és testi munkavégzéssel összefüggő élettani ismeretek, különböző, jellegzetesen katonai tevékenység során fellépő energiafogyasztás stb.

A *sorozással* foglalkozó fejezet sajnálatosan rövid. Erénye, hogy több Nyugat-Európai hadseregben kialakult sorozási gyakorlatról nyújt tájékoztatást és a nyugatnémet hadsereg sorozási rendszerét, illetve a sorozáskor követendő szempontokat és a minősítéseket részletesen tárgyalja.

A *katonatorvosi ergonómiával* foglalkozó fejezet a csapatorvos számára nélkülözhetetlen. Irányvonalat ad a személyi állomány tevékenységével kapcsolatos környezeti feltételek megítéléséhez (pl. a szem alkalmazkodás a sötétben való látáshoz). A gépjárműn történő utazáskor fellépő mechanikai igénybevételről olvashatunk érdekes és a csapatorvos, de a minősítési tevékenységet végző vagy

diagnosztikai munkával foglalkozó kórházi orvos számára is figyelemre méltó megállapításokat. Külön pont foglalkozik a katonai- és különösen a katonaegészségügyi anyagokkal szemben támasztott ergonómiai követelményekkel.

A *munkaegészségtan* és a katonaeorvostan határterületeiről olvashatunk a következő fejezetben, melyben sok fontos ismeretet találunk a korszerű hadsereg magas szintű technikai eszköztárából fakadó munkaegészségügyi ártalmakról, megelőzésükről és ezen ártalmakkal kapcsolatos utógondozási feladatokról. Hasonló hazai összefoglaló kiadvány idáig még nem született.

Az általános *katonai higiéniével* foglalkozó fejezet katonaeorvosaink előtt jól ismert veszélyeket, a megelőzésre vonatkozó rendszabályokat foglalja össze. Ha a magyar katonaeorvos újat e fejezetben nem is talál, e fejezet áttekintése mégis hasznos. A gyakorlati tennivalókat (pl. mosogatás, padlófelmosás technika) kitűnően megérthető és szellemesen összefoglalt rész tárgyalja.

A *fertőző betegségek elleni védelemmel* foglalkozó fejezetnek fontos részét alkotják a szervezetnek a sugársérülést követő időszak immunológiai állapotára vonatkozó kórtani és általános higiéniai ismeretek és a jól áttekinthetően, szellemesen összefoglalt teendők.

A *magfegyverek okozta károsodások* és a következmények kezelésével foglalkozó fejezetben a neutronfegyverről korszerű szemléletben fogant részt találunk. E fejezetben dominálnak a csapategészségügyi szolgálat szempontjai. A fejezetet egyébként a sugársérülés és a kombinált sérülés Európa szerte ismert szakembere, Messerschmidt ezredes írta.

A *katonai toxikológia* alapjai címet viselő fejezet kizárólag a vegyi harcanyagok tulajdonságaival, az okozott károsodásokkal és a terápiás teendőkkel foglalkozik. A vegyi harcanyagokat korszerű felosztásban tárgyalja és akár oktatási anyagként, nem katonaeorvosok számára is jól felhasználható. A mindennapi katonai élet kapcsán fenyegető mérgezési veszélyekről a munkaegészségügyről szóló fejezetben olvashatunk.

Az *anaesthesiológia* katonaeorvosi problémái sajnálatos módon kevés helyet kaptak, s ezért tulajdonképpen csak felvillantják a problémákat. Érdekes, hogy a sokktalanítást e fejezet csak a hadosztálysegegyhelyig bezárólag tárgyalja. A rövid, tömören megfogalmazott mondanivalót mélyéktartó állásfoglalás jellemzi és ezért hasznos gondolatokat ébreszt az olvasóban.

A *háborús sebészet* (tábori sebészet) című fejezet a szükséges ballisztikai ismereteken túl az égési sérülésről, a fagyási sérülésről, az idegrendszer-, valamint urogenitális rendszer sérüléseiről ír. Érdekes, hogy a hasi és a mellkasi, valamint a végtag sérülésekről csak érintőleg esik szó, és a könyvben később sem találunk e sérülés típusokra vonatkozó fejezetet. A tábori sebészetről szóló fejezet, mint ahogyan az a korszerű háborús sebészettől elvárható, nagy teret szentel az elsődleges sebellátásnak és a légyrészsérülések szövödményeinek, valamint a követendő beavatkozásoknak. Instruktv az egyes kiürítési szakaszokon követendő beavatkozásokat az olvasó elé táró táblázat.

A szerzők, illetve a szerkesztők nem bántak bőkezűen az oldalszámmal, amikor a *belgyógyászat* katonaeorvosilag fontos fejezeteinek mindössze 34 oldalt biztosítottak. Ennek az olvasmányos és egyébként érdekes fejezetnek inkább áttekintő jellege van. Háborús sérülésekről nem is találunk itt anyagot. A mindennapi — elsősorban csapatorvosi — praxisban előforduló belgyógyászati betegségekről és (ismét) a barotraumáról, majd a hógutáról és az általános lehülésről esik szó. Érdekes, hogy a belgyógyászati sürgősségi teendők között ismét tárgyalja a könyv a sokkot, némileg a tábori sebészettől eltérő felfogásban.

A *katonai pszichiátria* fejezete 40 oldalt kapott. A fogalmi meghatározások

után e diszciplínának a katonarovossal szemben támasztott követelményeiről olvashatunk. Röviden leírásra kerülnek a pszichikai abnormalitások, az autointoxikációk és autoagressziók. Ezek kedvezően kiegészítik a sorozásról szóló fejezetet, mert az egyes kórképeknél a katonai alkalmasságról mindig szó esik. A pánikreakciókat tárgyaló rész szellemes címe: Hibás magatartás fenyegető veszély esetén.

Külön-külön fejezeteket kaptak a *szemészet*, a *fül- orr- gégészet*, valamint a *maxillo-facialis* sebészet katonarovosi vonatkozásai. A tábori sebészet és a mindennapi csapatorvosi gyakorlat aránya fejezetenként változik, a teendőkét a szakorvosi segélyig bezárólag tárgyalja a könyv.

A katonarovosi *bőrgyógyászat*ról szóló rövid fejezet jelentős aránya foglalkozik a gombás megbetegedésekkel. A továbbiakban a csapatorvos számára nélkülözhetetlen szakismereteket találunk.

Érdekes és hasonló tárgyú könyvekben ritkán található problémát tárgyal az *orvosi dokumentációval* foglalkozó fejezet. Helyet kapott a mindennapi gyakorlatban a csapatorvos és a magasabbegységek egészségügyi szolgálata által szolgáltatandó adatok összeállításának módszertana is.

Sajnálatosan rövid (mindössze 20 oldal) a *gyógyszerészetről* szóló fejezet. Információ tartalma ennek ellenére jelentős, mert egyes, kiválasztott kórképekkel kapcsolatban (a német nyelvhasználatban „indikációs területek”) a gyógyszer, kötszer (nálunk harcbiztosítási) listákat jól áttekinthetően, a Nyugat-Németországban forgalomban levő készítmények megnevezésével együtt tárja elénk.

Újszerű a XX. fejezet, amely *egyes katonarovostanilag fontos jogi kérdéseket* tárgyal. Az orvosi kezelésre vonatkozó jogok és kötelezettségek leírását találjuk itt, egyaránt vizsgálva az orvos és a beteg katonaszemély szempontjából. Külön foglalkozik e fejezet az orvosi titoktartással, kifejezetten katonarovosi szempontból. Instrukciókat találunk a csapatorvos vagy más katonarvos által kiállítandó igazolásokra vonatkozóan is.

Rövid fejezet zárja a könyvet, a szerkesztő a katonarovosi hivatásról és a katonarovosnak a hadseregben elfoglalt helyéről, feladatairól szól.

Recenzens nem vállalkozhatott a könyvben kifejtett, az orvostan, illetve a katonarovostan csaknem egészét felölelő diagnosztikai és terápiás, valamint általános egészségügyi elvek bírálatára. Nem nyújtott lehetőséget erre a rendelkezésre bocsátott terjedelem, de a *minden* szakmában (érthetően) nem járatos recenzens erkölcsi alapot sem talál ehhez. Annyit mégis meg kell jegyeznie, hogy a Magyar Néphadseregben érvényes elvektől alapvető eltérést a könyvben nem találunk. A különbözőségek zöme a két hadsereg társadalmi hátteréből, néhol a tábori ellátás elveinek különbözőségéből, de alapvetően a nálunk ma már helyenként hagyományait veszítő német iskola kifejezett megnyilvánulásából erednek.

Recenzens meggyőződése, hogy a könyvet a csapatorvos, a katonakórházak orvosa, a higiénikus, az oktató és a kutató, valamint a szervező katonarvos egyaránt haszonnal forgathatja, bőven talál benne saját maga számára új ismereteket, illetve tájékozódhat egyes vitatott kérdésekben a német katonarvosok álláspontjáról, végül előadásaihoz anyagot nyerhet.

Tulajdonképpen csak sajnálnunk lehet, hogy hasonló terjedelmű és a katonarovostan egészét ilyen mértékben átfogó magyar kiadvány még nem jelent meg.

Ref.: dr. Novák János o. ezds.

A tömegszerencsétlenségek orvostana (katasztrófa medicina) művelése, alapelveinek kidolgozása, az egészségügyi ellátás megszervezése rendkívül fontos feladat. Az urbanizációval olyan lehetőségek is felmerülnek, amelyek egy adott közösség természeti erők által kiváltott, vagy éppen háborús cselekmények esetén nagy számú sérültek, betegek ellátását teszik szükségsszerűvé. Ezért a katasztrófa medicina egyaránt vonatkozik a béke körülmények között történt, valamint a háborús körülmények között történt betegellátásra és annak körülményire.

A könyv szerkesztője, *Rolf Ebert*, 15 neves munkatárssal gyakorlatilag a háborús, a katonai orvostan alapjait tisztázza, ezek feladataival foglalkozik, azonban mindezekről el nem különíthetően adja azokat a megoldásokat, amelyek a békeidőszak körülményei között is — tömeges szerencsétlenségek esetén — jól alkalmazhatóak.

A könyv kilenc nagy fejezetet ölel fel, amelyek közül az első gyakorlatilag bevezetés és a katonai orvostan fogalmainak tisztázása. A második fejezet katonai egészségügyi, valamint harcászati kérdésekkel foglalkozik, így pl. a sérültek szállításának kérdéseivel különböző kiürítési szakaszon. Gyakorlatilag a Sankra LO 1800 mentőgépkocsitól kezdve a repülőgépes (helikopteres) sérültszállítástól az egyéni, bajtársi segélyként nyújtott sérült kihordásig ismertet mindent, részben rajzos formában is. Külön ki kell emelni a munkából a légi-szállítás egészségügyi kérdéseit, amelyek igen alaposan, határozott körvonalakban, célratörően tükröződnek a könyvben. Természetesen a folyókon, tengeren történő betegszállítás módjai és követelményei is helyt kapnak ebben a fejezetben. A következő fejezetben az egészségügyi anyagellátás eszközeinek és lehetőségeinek leírása található. E fejezet kitér olyan részletekre is, mint bizonyos körülmények között kedvezően alkalmazható gyógyszerformák. A lehetőségekhez képest tömören ismerteti az antibiotikumok és kemoterapeutikumok hatásmechanizmusát, pl. sejtmembránra ható szerek, citoplazmára ható anyagok, riboszómára és a DNS-re ható szereket. Kitér a citosztatikumokra is, valamint a radiomimetikumokra. Jelentős helyt kapnak a pszichofarmakonok, elsősorban a nyugtatók, antidepresszánsok és neuroleptikumok. Az életfontosságú transzfúziós és infúziós anyagok mellett a vitaminok, hormonok, vagy éppen a labordiagnosztikához szükséges anyagok is jelentős megemlítést nyernek. Külön részt képeznek a kötszerek, ezek szabványos méretei. E fejezet új része az egészségügyi ellátás legszükségesebb technikai felszerelésének ismertetése, így a reanimációtól kezdve az orvosi táska tartalmáig mindent megtalálhat az olvasó. A következő fejezet a higiénés követelményekkel, epidemiológusi feladatok ellátásával foglalkozik. Rendkívüli alaposággal írja le a vízvizsgálat, a víztisztítás, az élelmiszer vizsgálat, az élelmiszert fertőző mikrobák vizsgálatát, kimutatását. Külön jelentősége e fejezetnek az adott módszerek tábori körülményekre való alkalmazása, a vizsgálati módszerek könnyen kivihető módja. Foglalkozik a tömeges oltás lehetőségeivel és eszközeivel (Cobra—1). Jelentős fejezet a katonai radiológia és katonai toxikológia. A katonai radiológia lényegében az atomfegyverek leírására irányul, ezek hatásait viszonylag szűken ismerteti, a kémiai sugárvédőkről nem tesz érdemben említést, de bővebben szól a fizikai sugárvédelem (páncélos járművek, bunkerek stb.) lehetőségeiről. A radiotoxikológia kérdéseit érdemben ugyancsak említi, kiemelve a jód—131, a stroncium—90 és a cézium—137 veszélyességét. Elég bőven írnak a fejezet szerzői a

vegyi fegyverekről, amelyben a hólyaghúzó harcanyagoktól kezdve az organofoszfát származékokig, valamint az újabban vizsgált 3—kinuklidil-benzilát (BZ), mint pszichotoxikus harcanyag helyt kapnak. Érdekes, hogy az LSD—25-öt még mindig figyelemre méltónak ítélik, holott tömeges méretű alkalmazására nemigen kerülhet sor, de diverzáns eszközként annál inkább.

Fontos fejezet a tábori sebészet, amelynek részletesen ismerteti szervezeti felépítését. A fejezet írói jelentőséget tulajdonítanak a hagyományos fegyverzettel (lőfegyverek) okozta sérülések iránt, valamint ezek ellátásával, ill. ezek lehetőségeivel. A csöves csontokban történő károsodásról épp olyan behatóan írnak, mint a kézsérülésekről, továbbá az első orvosi ellátás lehetőségeiről és eszközeiről.

A tábori belgyógyászat, hasonlóan a tábori sebészethez, számos ábrával és táblázattal rendelkezik a következő fejezetben. Itt bővebben találkozhat az olvasó az atomfegyverek okozta sérülések ellátásával, amelyek közül kiemelik a szerzők a központi idegrendszer sérüléseit és reakcióit (pl. pánik), az ezt követő depressziót, adynámiát, valamint a vérképző szervekben kimutatható elváltozásokat, amelyek természetesen az elszennvedett sugárdózistól és az azóta eltelt időtől függőek. Nagy figyelmet fordítanak természetesen az elektrolit háztartásra, az antibiotikumokra, az antidotum terápiára (pl. organofoszfát mérgezés) és a pszichokémiai fegyverek okozta mérgezés kezelésére.

Ezeket a fejezeteket követő néhány fejezet lényegében a szervezés, továbbképzés, a sorozás stb. kérdéseiről szól, többnyire a béke ellátás vonatkozásában.

Dr. Benkő György gy. alez.